

શ્રી. ૧૧.

ન્યાતીવરા

અથવા જમણવરા.

એક પારસી તથા વાણીઆના સંવાદ રૂપે
રચીને પ્રસિદ્ધ કરનાર
શ્રી શા. પ્રાણજીવનદાસ માણેકલાલ.

દોહરો.

રંક તણું રક્ષણ કરો, બરા ઘટાડી વીર;
સરવેનુ રક્ત યશે, વધશે ધનને ધીર.

સુરત-

શ્રી ન્યુ સોદાગર પ્રેસમાં

શા. દુલ્લભરામ મંછારામે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૪,

સને ૧૮૮૮.

કીંમત રૂ. ૦-૮-૦

શ્રી. ૧૧.
ન્યાતીવરા.

——
ધર્શ્વર સ્તુતિ.
દોહરો.

પરમેશ્વર પ્રણમું તને, માગું તારી પાસ;
સંકટ ટાળો ન્યાતનું, વિસ્વંભર અવિનાશ. ૧
બુદ્ધિ દે મુજ શેઠને, કરવા જન કલ્યાણ;
ન્યાત વરા ઝોછા કરે, પામે શુભ સનમાન. ૨
જયી સુખ પામે સદ્, ધરે ધર્મપર ધ્યાન;
બુદ્ધિ દે તું ન્યાતને, કરે કલ્યા પરમાણ. ૩
ન્યાતી સુધરો માહરી, એ માગું વરદાન;
વિદ્યા, જ્ઞાન, વિપૂલધન, દીજે શ્રી ભગવાન.

——
(સાંજે પાંચ વાગ્યાને સુમારે બ્રહ્મક્ષેત્રે સ્થર નર્મ-
દાજીના ત્રટ ઉપર શીતળ હવા લેતા હોયો લોહા
આમ તેમ કરે છે, ઠાઠ બેઠા છે, તેમાં પ્રસે પાસે બેઠે-

લા. એવા એક પારસી ગ્રંથસ્થ તથા એક વાણીઓ
એ બેઉમાં આ લઘુ પુસ્તકમાં લખ્યા પ્રમાણે વાતચીત
થઈ હતી.)

પેલા વાણીઆને લખણે હાથ દઈ અને ઘણો દીલ-
ગીરીમાં કુખી ગયલો તેથી આંખમાંથી અશ્રુબિંદુ પ-
ડતા! એવી દુરાવસ્થામાં બેઠેલો એક પેલો પારસી
તેને પુછવાનો પ્રારંભ કરે છે.

પારસી કહેછે— શેઠ તમે શી જ્ઞાતે છો?

વાણીઓ કહેછે— જી હું જ્ઞાતે વાણીઓ છઉં.

પારસી—તમે શું ધંધો રોજગાર કરો છો? મેહેરબાન?

વાણીઓ— હું લોઢાના છોકરાઓને સોખવું એ-
ટલે મેહેતાજીપણું કરીછઉં સાહેબ.

પારસી— ત્યારે તમે એક મહીને શું પગાર પેદા
જો છો?

વાણીઓ— શેઠજી મહીને આઠ દસ રૂપીઆ સુ-
મારે પડે છે.

પારસી— મેહેતાજી સાહેબ, આ દુનિયાનો માલેક
જે પાક પરબરદેગાર તેનીનો સર્વે પ્રાણી માત્ર ઉપર
ધણીજ રહેમ નજર છે! તેમાં ધણું કરી માનવી પ્રાણી

ઉપરનો સાહેબની કંઠણાની હાલ વળીગઇ દેખાય છે!
 કેમકે આપણા મુખને વાસ્તેનો તેણે નહીંનહીં તેવો
 ચીજે અને નહીંનહીં તેવો યુક્તી આગમચથી કરી
 મુકી છે!! તે પરમેશ્વરનો કાઈના દીઠામાં આવતોનથી
 પણ તેનો સંકેતનો ખુલ્લી રીતે એમજ માલમ પડેકેકે
 આ સર્વ વસ્તુ તથા યુક્તીથી માણસ પ્રાણીએ સુખી
 રહી નિતીના નિયમ થકી પોતાનો સંસાર રૂઢી રીતે
 ચલાવી અંત વખતે ખોદાતાલાની હજુરમાં હસતે
 મોહોડે જવું. સાહેબની તદખીર કંઈ એવી નથી કે
 ખાતી કે જથી માણસો આખર સુધીજ દુઃખ પામે.
 તમારા હિંદુ લોકોમાં કેહેવત છે કે “નરકી કરણી નર
 કરે તો નરકા નારાયણ હોય” મેં એક બ્રાહ્મણના કહે-
 વાથી સાંભળ્યું હતું. તેનો વિચાર કરી જોતા ખરું છે.
 ને માણસે બનતા સુધો સર્વકાળ આણંદવૃત્તીમાં રહેવું
 જોઈએ, મારોતો એવો અભીપ્રાય છે, પણ તમે હમણા
 આટલા બધા દીલગીરીમાં છેકજ ગરક માલમ પડે-
 છે તેનું શું કારણ?

વાણીઓ— સાહેબજી, તમે કહ્યું તે ખરું છે. ઇશ્વર
 રનો સંકેતનો એવોજ દેખાય છે કે માણસો સદ્બોધગ

અને નિતીએ સુખ પામે. પણ મેહેરખાન, ઢેટલાક મનુષ્યોનો અજ્ઞાનપણથી ઇશ્વરનો સંકેત જીતી જઈને જાણીજેઈ દુઃખી અવસ્થામાં ઉતરી પડે છે. અને સુખનો સમુજ્ઞો નાશ કરે છે. એકજ નહીં પણ દેખા દેખીથી એવા લાખો ને કરોડો લોકોનો ધુળધાણી થાય છે. માનવીઓએ આ સંસારમાં જે શુભ કાર્યો કરવાં જોઈએ તેમાનું એકે કાર્ય તેના હાથથી થતુ નથી. માણસો દુઃખના ડુંગર પોતાના અજ્ઞાનથી જાણીજેઈ માર્યે હોરી લે છે, એવા દુઃખના અનેક કારણો છે; પણ તેમાનું એક કારણ જે હમારી ન્યાતવાળા લઈ બેઠેલા છે અને તે અનુભવ સિદ્ધ છે. તેના દુઃખડાપી દરાયામાં મારેપણ હવે ધસડાતું પડશે તેથી થતાં વિપત્તીનો હું બેઠો બેઠો વિચાર કરૂં છું; શેઠ, મારૂં દુઃખ તેતો હું જ જાણુ છું.

પારસી—એવું તે કેવું મોટું સંકટ તમને આવીય-
ડયું છે કે આટલાખધા ગમગીન છો? કંઈ સરકારના અપ-
રાધમાં આવી છો કે કંઈ શરીરમાં ગુમ વ્યાધી થયો છે?

બાણીજી—શેઠજી વ્યાધી વગેરે કંઈ બીજું દુઃખ
થયું હોય તો તે સારૂ, પણ તે કરતા મને તો વિશેષ

દુઃખ આવી અડચું છે; ઢેઢેતા મારી જીમ ઉપડતી નથી, સાહેબ.

પારસી— બોલોતો ખરા કે એવું શું દુઃખ છે? કલ્યાણગર કોઈને કેમ સમજ પડે.

વાણીઓ— મેહરબાન, હમારી ન્યાતના લોકોતો ખીજી બધી વાતે સમજી છે, પણ જમ ઉંઘ, આહાર ને વેહેવાર ઘણાજ વધીપડે એટલે તુકસાનીજ થાય છે. તેમ વેહેવાર આલતા આલતાં તો હમારી ન્યાતના લોકો કેટલાક વરસ થયા લાકડુંજ ધાલી બેઠેલા છે કે ફલાણુ કાર્ય કોઈને ત્યાં હોય તો આટલી વખત ન્યાતના સર્વે લોકને આમંત્રણ કરી જમણવાર આધ્યાવગર તેનો છુટકોજ નહીં ! તે નહીં જમાડે તો ન્યાતની પાંચ આત તરફથી તેનો પાસે દંડ લેવો. તે દંડજે ભરે, ને ન્યાતવાળાને નહીં જમાડે તો તેને ખચારાને નીચું જોવુંપડે. કેમકે બંધન થઈપડેલું તેથી તણાઈ તણાઈને જમણવરા લોકો કરતા આવ્યા છે, એવા ન્યાતાવરાના સખત ઠરાવથી ઘણાખરા ન્યાતના માણસો પાયમાલ થઈગયા છે, ને કેટલાએક થવાપણુ આવ્યા છે. આગળ વખત જરા સારો હતો, તે વખતે વળી જમ

તેમ નીલતુ હતું પણ હમણાંતો કંઈ રોજગાર બંધા
માં કસ રહ્યો નથી, ને તેથી લોઢા નિર્ધનપણાને પ્રા-
પ્ત થવામાંડ્યા છે, ને ન્યાતી ખરચતો જે આલતો
આવેછે તેનો તેજ રાખી બેઠા છે. તે હવે ટકમ નીલે?
તેનો ન્યાતમાં કશો ઘાઈ બંદેબસ્ત કરાવી ગરીબ લો-
ઢાને સવડ કરી આપતા નથી, તેથી નાતીલાઓની ધ-
ણી દુર્દશા થાય છે. શેઠજી, દૈવયોગથી મારે ચાર દી-
કરીઓ છે તે બધીજ કુવારી છે, તેમાં એક છોકરીનો
ઉપવર જોગ થઈ છે, તેનું વેવિશાલ તો એક અહરથના
છોકરા વેરે કરી રાખ્યું છે, લગ્નતો કરવા જોઈએ તે
વગરતો આવે નહીં ને મારી પાસેતો કુટી બદાગ નથી
ત્યારે હવે હું ક્યાંથી પછસા આણી તેને પરણાવીશ?

મારી મા ગુજરી ગઈ તેના મરણ પછવાડે ન્યાતીવરા
મારા બાપે કરેલા એટલે હતું તેતો ગુમાવી બેઠેલા.
પણ મારી મા પેહેરતી તે ઘાગીનું રહ્યું હતું તેમાં
મારા લગ્ન જેમ તેમ કીધા હતાં તેતો ડોસા ઠીક કરી
ગયા, નહીંતો આવા વખતમાં પરણવાના સાંસાપડત.

પછી મારા પીતાજી ગુજરી ગયા તેની પછવાડે અ-
ચ્છી રીતે દીવશ પાણી મારા સગા બહાલાઓએ આ-

ગલ પડી ઉરાડેલો. ઠમકે ફકત ધર રહેલું હતું તે ઉપર નાણા કાઢેલા તેમાં સાહુકારના દેવામાં ધરતો ગોપીચંદન થઈ ગયું. તે વખતે હતો અજ્ઞાન. આપણોતો વિચાર કદાચ કરેલોજ નહીં. ઠોંસા ટપલા ખાઈખાઈને મોટા થયા. પીહેરથી ખાચેડી આવી, ભાડાનું ધર રાખ્યું. પછી વીસ્તાર વધ્યો; હમે છજણ થયા તે સર્વનું આઠ દસ રૂપીઆ પગાર મળે તેમાં ગુજરાન ચલાવવું. લુગડા લત્તા, વેહેવાર, ધરનું ભાડું એ વગરતો ચાલેજ નહીં. ત્યારે દર મહીને મારે શું ખચાવ થતોહશે વા? હવે છોકરીના લગ્ન કર્યાવગર ચાલે નહીં ને લોકતો કહેછે કે તારૂં ધર અસલથી આ નદાનમાં ગણાતું આવેલું છે, વાસ્તે પેહેલ વેહેલી કન્યા પરણાવે તો ખડી ધામધુમથી પરણાવજ કે ખાપ દાદાનું નામ રાખ્યું કેહેવાશે. હવે ખડી ધામધુમથીતો ક્યાંથી કરશે પણ ન્યાતના ઠરાવ પ્રમાણે આછા પાતળા જમાણુવરા કસ્યા વગર ઠમ ચાલશે.

હું ગરીબ માણસ આછામાઆછા ખસે અડીસે રૂપીઆ કયા ઝાડ ઉપરથી ખંખેરી લાવું. બઈરીનું દાગીનું છે તે વેચી સાટી વખતે એક છોકરીને પર

જાનીશ પણ વરસો વરસ એમ લગનવગ આવશે
ત્યારે ન્યાતવાળાને ક્યાંથી જમાડીશ. નહીં ખાઈએ
પીધએ ને પેટે પાટા ખાંધીએ ને ગળીએ તોએ એ
ખરચનો પુરો પડે તેમ નથી. બજો! એ ન્યાત જ-
માડવાનો ધાતકી હક! જાણે સંસાર છોડી વેરાગી
થઈજાઉં કે આપધાત કરીને મરું કે કરીએ શું? મને
તો કંઈ દીનદશા સુઝતી નથી. એ જીવતાથી તો
મુવા ભલા. કે રાતને દાહાડો હમએ હોળીજ સળગ્યા
કરે. શેઠજી, તમે એમ નહીં ધારતા કે મારે એખ
લાનેજ એવી ચીંતા છે. પણ ઠાઠ છોકરાના બાપ
હશે તે ખીચારાને પણ એવીજ ચીંતા. પુત્ર થાય એ-
ટલે સેહેજ આનંદ પીતાને થવો જોઈએ. પણ છોક-
રાને પરણાવવા મોટા મોટા પક્ષાંનો ખરચ ક્યાંથી
આણે અને તે વગર રીતભાત ને ન્યાતને જમાડવા
ને પધશા ક્યાંથી આણે. શ્રીમંત હોય તેનેતો કશી
આપદાજ નથી પણ ન્યાતમાં ગરીબ માણસ હોય
તેના શા હવાલ? તેથી નાતના ઘણાખરા લોક સુ-
ખ્યત્વે કરી વરા ખરચ્યાં છેક ગરીબીમાં આવી-
પડ્યા છે.

પારસી- તમારામાં વરા લગ્ન પ્રસંગે કરવા તે વિષે ન્યાતની પંચાતનો ક્ષેવો ઠરાવ છે?

વાણીઓ- શેઠજી મનેતો ન્યાતનો ક્ષેવો ઠરાવ યા ૬ આવે છે ત્યારે પીતો ઉકળી આવે છે. સંપત્તિ હોય તે ધણી પોતાની ખુશીથી ન્યાતી વરા કરે તે વિષે મા ૩ બોલવું નથી, પણ ખુશી વિરુદ્ધ પંચાતના ઠરાવ વિશે બોલવું છે કે એવા ન્યાત વરા તો જાણે મોટા રાક્ષસો જ હોયની, એમ માલમ પડે છે; કેમકે એ ન્યાતી વરાએ આજ સુધી અનંત પુરૂષોને ચાવી ચુરાકીધા છે. રાક્ષસો તો મરનારની નિશાણીમાં હાડકાં વગેરે કંઈ-પણ ચીજ રેહેવાદેતા હશે, પણ વરા રૂપી રાક્ષસોની દાઢમાં તો જીવતાજી માનવી પ્રાણીઓ કચડાઈ હોજરીમાં ગુપ્ત થઈ જાય છે!! એક રાક્ષસ તો કદી બે ચાર પ્રાણીને આધારી તૃપ્ત પણ થતો હશે, પણ વરા રૂપી રાક્ષસનું વિકાળ વદન ને પેટ તો કંઈ કાળથી ઢટલાએ કનો ભોગ લેતા છતાં ભરાતું નથી. હાલમાં તો થોડાક જ પુરૂષો હમારી ન્યાતમાના એ વરા રૂપી રાક્ષસથી જમતેમ ખચી રહેલા છે, તેપણુ કાળાંતરે તેના ભોગ થઈ પડવાનો સંભવ દીસે છે. માટે હવેતો ન્યાતના

લોહા કંઘ ચેતીને તેને હઠાવી કાઢવાને પ્રયત્ન કરે તો સુખી થાય ખરા, બાકી ખીજે કંઘ ઈલાજ નથી; સાંભળો! પ્રથમ લગ્ન સંબંધી વરા વિશે કહુ છું. લગ્નને આગલે દિવસે વરને ઘેર અલ્પશાંતક થયા પછી ન્યાતી વરો કરવો પડે છે, તે પંચાતના ઠરાવનો વરો ૧ લગ્નને દીવસે કન્યાના બાપને ઘેર વરો. તેપણ પંચાતના ઠરાવનો. ૨ વળી લગ્નને ખીજે દીવસે કન્યાને ઘેરજ ગોરવ એવે નામનો વરો. તે પંચાતના ઠરાવનો ત્રીજે વરો ૩. ત્રીજે દીવસે વરના તરફથી વરેઠી એવે નામનો વરો, તે પંચાતના ઠરાવનો ચોથો વરો. ૪ એવી ચાર જમણુવારના વરા ન્યાતના ઠરાવ મુજબ લોકને કસ્યા વગર ચાલેજ નહીં; ગરીબ હોય કે શ્રીમંત સહને માથે પંચાતનો કર ચોંટેલો. વળી લગ્નને ચોથે દીવસે પાછી ન્યાત, કન્યાને ઘેર ઉંચેતર એટલે પેદરામણીની, તે ન્યાતના ઠરાવમાં નથી પણ કન્યાના બાપને બિચારાને, લોહાના ટપલા થકી કરીને કંવી પડે છે. એટલે એકંદર એક લગ્નમાં પાંચ દીવસ જમણુવારના વરા ચાલે છે. મારા મેહેરબાન! આવા નિર્ધન વખતમાં ને ગરીબ લોકોની ઠામમાં પંચા-

ત તરફથી આવા બળાત્કારથી વરા કરાવવાનો નિશાન
જેમજે છે? આતે કેવો કેહેર !!!

પારસી- વાઈ, તમારામાં અધરણીના પણ વરા
કરેછે કેમ?

વાણીઓ- હાજી, તે મહોત્સવમાં તો વળી પણ
વરા કરી ન્યાતવાળાને જમાડવાનો ઠરાવ છે. જો
હ ગરીબ હોય, તે બઈરીની અધરણીના વરા કર્યા,
(તે એ અધરણી તો સ્ત્રીને મરણુધાટીનોજ અવશર ક-
હેવાય છે.) દૈવયોગે સ્ત્રીને કંઈ થઈ પડ્યું, તો તેની
પાછલ ન્યાતના ઠરાવ મુજબ મરણુના દીવશની ન્યાતો
જમાડતા તેના ધણીનોતો પોપડો આવી રહે, પછી
કહાંથી પછસા આણી પાછો પરણે? એતે ન્યાતનો
ધાતકી ને જીલમી ઠરાવ કહેવાય ખરો કે નહીં શેઠ !

પારસી- ખોદા ! ખોદા ! તમે શું વાત કરોછો!!
તમારી ન્યાતમાં પંન્યાતના ઠરાવ થકી આટલાઆટલા
વરા કરવા પડે છે!!! ગજબ ! ગજબ ! સાહેબ તમાર
ભલુ કરો !!

વાણીઓ- ભલુંતો થઈ રહ્યું સાહેબ; એતે થોડા
વરસમાં હમારી આખી ન્યાતના લોકનો એ વરાના

જીલમથી આવરકુટો આવી રહ્યો સમજાવો. કેમકે ન્યાતમાંના સારાંસારાં શેઠીઆઓ, ગરીબ-લોકનો બાવ થવાને સાર છુટ નથી આપતા કે લગ્ન વખતે જની સંપત્તિ હોય તે આપ્યો ન્યાત જમાડે; નહીંતો પોતાના બહેવાર જટલાને જમાડે, અગર પોતાનું કુટુંબ જમાડી બેસી રહે. આખી ન્યાતના લોકને જમાડવાનું કંઈ બાંધન નથી, ને ન્યાત નહીં જમાડે તેને શીર પંચાતનો દાંડપણ નહીં લીધામાં આવશે. એવો બંદોબસ્ત કરે તો લોકો સુખી થાય.

પારસી—મેહેતાજી સાહેબ, મરણ પછવાડે તમારી ન્યાતમાં કેવી રીતે ખરચ કરવામાં આવે છે?

વાણીઓ—મેહેરબાન તમે જ્યારે હમારી ન્યાતનો રીવાજ સાંભળવાને ઇંતેજાર છો તો હું પણ તે કહેવાને ખુશી ધરાઉ છું. હમારા હિંદુ શાસ્ત્રમાં મરણ પાછળ દસા, એકાદસા, દ્વાદસા ને ત્રયોદસા વીગેરે દીવશે મરનારની ઉત્તર ક્રીયા કરવી ઉચીત કહી છે, પણ આખી ન્યાતજ જમાડવી એવું કંઈ શાસ્ત્રમાં સાંભળવામાં આવતું નથી, તેમાં દસા, એકાદસા ને દ્વાદસાને દીવશે મરનારના પીત્રાઇ શીવાય બીજાએ

જમવું, તો તે જગણ પ્રેત ભોજન કહેવાય છે. અટકે
તે ધણું જ નિષેધ છે, તે જમનારનું જાગ્ય હોણું થાય
છે જમનારનું સુકીત જતુર છે. એવો શાસ્ત્રના આ-
ધ છતાં પણ હમારી ન્યાતના લોકોએ ડરાવ કરી સુદેવો
કે મરનારની કીયા કરનારે દ્વાદશાને દીવશે તો આ-
ખી ન્યાતના લોકોને આમંત્રણ કરી જમાડવાજ.
નહીં, ન્યાતને જમાડે તો પંચાતના ડરાવ પ્રમાણે તેની
પાસે દંડ વશુલ કરવામાં આવે. પછાંતે ધણી ગરા
ખ હોય કે શ્રીમંત હોય. હવે અંતે કયા શાસ્ત્રનો
કાયદો! કે જખરાઈથી ન્યાત જમાડવી! અતે તે વળી
જમનારે પાપનું ભોજન જમવું!! મારો મત તો એવો
છે કે દસા એકાદસા ને દ્વાદસાને દીવશે ન્યાતીવરે
તદન ખંધ કરી દેવો જોઈએ. રણતુ હોય તેણે પાપ
ન્યાત નહીં જમાડવી; ને નહીં મળતુ હોય તેણે પાપ
એ નાતતો જમાડવી નહીં. એ વરા ખરચ અતિતીવર
છે તે થતો અટક; પણ એવો ખદોખસ્ત નાતના આ-
ગેવાન શેઠીઆઓ કરે ત્યારે કે નહીં! ખદોખસ્ત
તો તેનું પુત્ર તે શેઠીઆઓને સાગશે.

પારસી- વાર પછી!

વાણીઓ— જમ દ્વાદસાને દીવશે નાતવાળાનો
પાંદા ઠરાવ કે ગ્યાખી નાત ગમેતેમ કરી જમાડવી,
તેમજ ત્રયોદસાને દીવશે પણ જમાડયા વગર ઠાઈના
બાપને છુટકો નહીં. વરો કરનાર બચારો છેકજ ગ-
રીબ હોય તો પોતાની બાઈડીના ઘરેણા ગીરવી મુ-
કશે કે વેચી મારશે, તે નહીં હોયતો ઘર ઠેકાણે કરશે
પણ નાતનો જમાડવાનો ઠરાવ એટલે નાતો જમા-
ડશે! પછી પાછળથી તેનું ગમેતે થાઓ, તેનો ઠાઈ
ગરીબનો બેઠી વિચાર કરતો નથી એ ઘણી દીવગી-
રીની વાત છે!! અરે! એતો શું પણ પઈસા જ્યારે
નહીં મળે ત્યારે છોકરાઓને પણ ગીરવી મુકી પછસા
સાહુકારને ત્યાંથી કાહાડી વરા કસ્યાવગર છુટકો નહીં.

પારસી— છોકરાઓને-તે વળી કાંઈ ગીરવી મુકતુ
હશે કે ?

વાણીઓ— મારા મેહેરબાન, છોકરા ગીરવી મુક-
વા એનો મર્મ તમે સમજ્યા નહીં, કરજ નાણાં કાહાડી
દરેક પ્રસંગે નાતના ઠરાવને લીધે ઠાઈ વરા કરતો
ચાહ્યોજાય, ને પછી તે સ્વર્ગે ગયો તો સાહુકારને ત્યાં
તો તેના છોકરા ગીરવી જવા કે નહીં? કે બિચારા રળી

રળીને તે સાહુકારને જીવે ત્યાં સુધી નાણા ભર્યા કરે. અને તે વળી કરજ કરે તે તેના છોકરાઓને માથે ચાતે. એવી રીતે છોકરા ગીરવી જીવું થયું કે નહીં? એ બધું નાતમાં અણુછુટકાનો ઠરાવ બંધાયલો છે, તેથીજ. હવે કરજદાર પુરૂષના અંતકરણને એક હ-ઝાર વીંછુનો વેદના થાય છે, પણ તે ખચારો કહે જાને. ઉધમ, મનુરી કરીને એકહું કરે તેનો નાત વરાના ખાડામાં હોમાય.

પારસી— સાખાસ મેહેતાજી સાહેબ, તમારો અક્ષરે અક્ષર સાચો માલમ પડે છે.

વાણીઓ— મારા મેહેરબાન, હું ખરી હકીકત કહું છઉં. કેટલાએકતો બિચારા પાંચ માણસમાં બે-સવા વાળા આબરુદાર પણ આગળ ગયેલા કાર્ય પ્રસંગે વરા કરી કરીને દુટી ગયલા, એવા એવાની સ્થિતી જોઈને મારી આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલે છે, કે ખચારા કેવા હતા ને કેવા થઈ ગયા! તેનો વિચાર કરતાં હૈદુ ભરાઈ આવે છે કે નાતો વરાનો આ શો જુલમ!! વખતે નિર્ધન પુરૂષને એ નાતના વરાના ઠરાવને ક્ષીધે, નહીં-નહીં તેવા કામો કરવા પડે છે.

એકજણને ત્યાં એમજ ઠાઈ માણસ બાંચું, તેની પાછળ નાતવાળા લોકને લાડુ જમાડવા. જેમ તેમ કરી થોડોક સીધો સામન એકઠો કરેલો, હવે પાસે પઈસા તો ઝેર ખાવાપણ નોહોતો, એવામાં લાડુ ખાંચતા ધી ધટીપડ્યુ, હવે કરે કેમ! ઠાઈતો ધીરે નહીં, પાસે દોડીયા હોય તો ધી ખાંજી લાવેપણ ખરો, તેતો છે નહીં. ત્યારે ધી સાથે ભેળ પાંણી! ને નાંખ લોટ-માં! ને ખાંચ લાડુ! ને ખવડાવ નાતવાળાને!! તેપણ લોટા આંખ મીચી ખાઈગયા. હવે આતે કેવી વિપરીત વાત! પણ નાતવાળા સર્વ મળી એમ ઠરાવ નથી કરીવાળતાં કે નાતી નહીં જમાડે તેની પાસે દંડ લીધામાં નહીં આવે. અને વગર સંપત્તીએ કાઠએ કાક લુટી કરી નાતો જમાડવી નહીં. ને હાથ જનો પોંહોચતો હોય તેણે ફક્ત ખુશી હોય તો ત્રયોદશાને દીવશે જોઈએતો જમાડવું. દ્વાદશાની નાત ઠાઈએપણ કરવી નહીં. ને ખરચવાની ખુશી હોય તો મરનારના માસીઆ છ માસીયા કે વરષી ઉપર સુખેથી નાતો જમાડો; પણ દ્વાદશા કે ચઉદસાએ ખીલકુલ નહીં. સંપત વાળો કદાપી એ વરા કરે તો ખીજે ધણી કદા-

પી “દમદોલ ને માહી પોલ” એવો હોય તોપણ ધસ
 ડાઈને ખચારો કરીમરે; તેથી તદ્દન વરા ત્રયોદસા
 સીવાય બંધ કરીદેવા. ત્રયોદસાએ પણ જની ખુશી
 હોય તે જમાડે ન્યાતનો હક નહીં; જોઈએ તો પોતા-
 નુ કુટુંબ જમીને બેસીરેય. કાણે આવેલા એવા પર
 ગામીને ફક્ત સાદુ ભોજન જમાડી વીદા કરવા. એ-
 વો ઠરાવ, ન્યાતના લોકોને સ્વતંત્રતાનું સુખ થવાનો,
 ન્યાતના શાણા શેઠીઆઓ? આગેવાન થઈ કરે તો
 ન્યાતના લોકો ઉપર મોટો ઉપગાર થશે, ને અણધરતો
 ખરચ બંધ થશે તો તે ઉગારો ન્યાતના લોકને ઘેર રે-
 હેશે તો અલગત થોડા વરસમાં લોકો સુખી થશે
 એમાં શક નથી. અને જ્યારે પોતાની ન્યાતના લોકો
 સુખી હાલતમાં હોયતે દેખી, શું સઉને આનંદ પ્રાપ્ત
 નહીં થશે? થશેજ. અરે કંઈ મરનારની પાછળ ન્યા-
 તો જમાડવાયકીજ મરનાર સ્વર્ગમાં જતો નથી, પણ
 હું ધારૂછઉં કે તે મરનાર પ્રાણીનો જીવાત્મા જ્યાં પ્ર-
 વેશ થતો હશે ત્યાં દુઃખી અવસ્થામાં ને ઘણો ચિંતા-
 તુર રહેતો હશે, કારણ કે મરનાર માણસની અંત-
 કાળની વાસનાજ એવી પોંચે કે હું મુવા પછી મારો

દીકરે કે મારે કુટુંબી કે મારે ફલાણે સગો, શી ત-
 દબીર કરી ક્યાંથી નાણા કરજે કાહાડી મારા મરણ
 દીવશમાં ન્યાતવાળાને જમાડશે? મારે માથે આટલુંતે
 કરજછે ને વળી ઢાણ મારા ફલાણાને ધીરશે? એ રીતે
 તે બિચારાનેતો લોકાને જમાડવાનીજ ચટપટી થઈપડે!

પોતાના ઉદ્ધારને વાસ્તે પરમેશ્વરનું ધ્યાન ધરવાનું તે
 તેને સુઝેજ ક્યાંથી! જમાડવાની સોચના મટે ત્યારે કે
 ની? હમારા શાસ્ત્રમાં કહ્યુંછે કે ‘જ્યાં મતી તાં ગતી’ તે
 થી તે બિચારા પ્રાણીનો ક્યાંથી ઉદ્ધારથાય. હવે વિચાર
 કરી જુઓ શેઠ! એ બધું નાતવરાના કમકમાટ ભરેલા
 સખત ઠરાવથીજ અવદશાનું કારણ કે નહીં? મારે
 વિચાર એવોજ છે કે નાતી-વરા કરવાનું, નાતની પં-
 ચાત તરફથી કાંઈપણ પ્રકારનું બંધન હોવું નહીં જોઈ-
 એ. મરનારની પાછળ સારી રીતે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ક્રીયા
 કરવી, વળી શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે મૈયતના અસ્તી
 તેના ઉદ્ધારને વાસ્તે ઠાઈ શુભ તિર્થની જગ્યાએ લઈ
 જાઓ. પણ મરનારની પછવાડે તેના ક્રીયા દીવશમાં
 હમને જમાડો, એ શું! કયા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે પોતા
 ની પેદાશ ઉપરાંત થઈ કરજ કરી નાતવાળાને મરણ

દીવશ જમાડવા કે મરનાર છેડે પાર ઉતરી જશે હા, પોતાના નાતી ભાઈને ભોજન આપવું તે શય પ્રસંગે ઉત્તમ કહેવાય છે, પણ તે કવી રીતે? પોતાના ખુશીથી કે પોતાની ખુશી વિરુદ્ધ. એતો જાણે નાતના લોકો તેનો પાસે ખાવાનું માંગી લેતા હોયની, એમ લાગે ધાલી બેઠા છે. ત્યારે “માંગ લીયા સો વિષ ખ-રાખર” એ કહેવત મુજબ થયું. તેથી એવો દરાવ નાતના વરા વિશે તો જોઈએ કે જની ખુશી હોય તેજ શૂભ પ્રસંગે કરે. એમા કાંઈ પંચાતનો કર નથી; તો પોતાની કામના સહ લોકો સુખી હાલતમાં આવશે.

પારસી- મેહેતાજી સાહેબ, તમેતો નાતવાળા લોકોના ખરા સુભેચ્છક દીસો છો; સાહેબ તમારી મનકામના પૂર્ણ કરો. વાર, ત્યારે મરણ પાછળ એકંદર તમે ઠટલી નાતો જમાડવી કહી?

વાણીઓ- દસા, એકાદસા, દ્વા દસા, ત્રયોદસા ને ચતુર્દસાને વખતે પર-ગામી લોકોને વદા થવાની સવડ નહીં આવી તો પંદરમે દીવશ પણ જરાતરા વરા જવો ખરો, એ સર્વ દીવશ મળી વધારેતો નથી કહેતો પણ આછામાં આછી છેક ગરીબ ને દરીદ્રી હોય તેને

પણ ત્રણ નાતી-વરા સારી પેટે જમાડયા જટલો. ખર
ચ જમાડનારને માથે આવી ચોંટ છે.

પારસી— તમે જે મરણ દીવશમાં ન્યાતીવરા કહ્યા
એતો ફક્ત ઠાઈ ઘરડાં ખોખરાં એવાં વચાતીત થઈ
ગુજરેલા સખસની પાછલજ જમાડવાનો ઠરાવ હશે,
કેમ?

વાણીઓ— નારે મારા મુરખો! ઘરડાં ખોખરાં
માણસનાજ મરણ પાછલ કદી ન્યાત-વરા કરવાનો પં
ચાત હોતે તો જાણે ધુળનાંખી કે તે વાત જુદી હતી,
પણ આતો મોગરાની કળી જેવા ઉધરતાં જીવાન સ્ત્રી
કે પુરૂષના મરણ પાછળ પણ ન્યાતી જમાડવાનો પં-
ચાતનો ઠરાવ થઈ ચુકેલો છે. જીવાનનો મરણ દીવશ
કેમ જમ્યા વગર રહેશે?

પારસી— અરે હાય હાય! આ શો ગજબા! તોખા
સાહેબ, તોખા સાહેબ. ધિક્કાર, ધિક્કાર, એ ન્યાતના
ઠરાવને. નાહાની વીસ પચીસ વરસની ઉમરના તે
ગુલામના કુલ જેવાં બાળકાના મરણ પાછલપણ ન્યા-
તી-વરા કરવા પડેકે? એવું તે ન્યાતની પંચાતમાળાનું
કેવું અંધન હશે? જમાડવાવાળો ન્યાતના લોકને શી

રીતે જમાડે અને જમવા જનારા કેમ જમવા જતા હશે? જમવા જનારને કાળજે કાણું નહીં પડતું હોય? વિકાર એ રીવાજનો!! એ તે ન્યાતી-વરા કે લોકાના મરા કહીએ?

વાણીઓ— શેઠજી એ ધાતકી રીવાજનું કેટલું ખ્યાન કરીએ? એ પ્રસંગે લોકો જમવા બેસે તે જગ્યા જણે દુષ્ટભીકાજ હોયની એવો ભાસ થાય છે.

પારસી— જુવાન સખશના મરણ પાછળ તેના સગાએ તેની ઉત્તર કીયા કરી બેસી રહેતા શું થાય? ન્યાતી જમણ નહીં આપવા.

વાણીઓ— ન્યાતના પંચાતનો જખરદસ્તીનો ઠરાવ કે વરા કરવા, કરવા, ને કરવા. નહીં કરે તો તેની પાસે દંડ ઠેરવેલો લીધામાં આવે.

પારસી— ન્યાતરીતનો દંડ આપી બેસી રેયતો?

વાણીઓ— ન્યાતી-વરા નહીં કરે ને ઢાઢ દંડ આપી છુટે તો પછી જોઈલ્યો તે બિચારાના વગોણા. અવિચારી પુરૂષો એકઠા બેસી માંહેમાહે વરા નહીં કરનારની નિંદા કરવા મંડી જશે કે અલ્યા એને બે ન્યાત જમાડતા શું ભીખ આવતી હતી, ખીજે વળી

હાથો થઈ કહેશે કે મોટા પાહાડ જોવો ફાટીમુઓ, તેનો દીવશ અલ્યા તેણે કંઈજ કીધો નહીં; ત્રીજો બોલશે કે ખીજી કંઈ કરવા નહીં મલ્યુ ત્યારે ફક્ત ગોળખાપ-ડીજ શેકી ન્યાતી જમાડવી હતી, ચોથો વળી આગળ આવી લવારો કરીમુકશે કે એને મરનારની ઘાઝ હોય ત્યારે ખારમું કરેકેની? (અરે. પોતાનો સ્વજન મરીગ-ચોહોય તેનું દુઃખતે કાને નહીં લાગતુ હશે?) પાંચમો છાંટણી છાંટવા મંડીજશે કે સાળાએ કંઈએ ત્રિચાર કર્યોનહીં કે નાણુંતો મળશે પણ ફરીફરી ટાણું કંઈ મળવાનું હતું. નાતનો ટપલો માથે રહેવાદીધો. સવારો દોડસો રૂપીઆનોજ ખરચ હતો કે નહીં? શું એના દીવશમાં લાડુ કરતે તો સત્યાનાથ જતુ રહેવાનું હતું. આઠ રૂપોઆ મહીનેતો પગાર લાવે છે; જાણે બે ત્રણ વરસ નોતા રહ્યા. જાણ્યું કની? બાઈ, એનેતો પછસાજ બાહાલા કર્યા. એવી એવી રીતે તરેહ તરેહવાર થો-ડાક દીવશ ચરચા ચલાવશે ને વખતે ખુફી રીતે પણ તે બિચારાને એવા કર્મચારી પુરૂષોના કઠણ શખ્દોના ખાણ કાળજ સોસવા પડે છે. જ્યારે એવાઓને કંઈ ખીજી કોઈને ત્યાં જમણવાર મળે ત્યારે તેમની આં-

તરડી તાહાડી થાય. જમણા દાઢા જાણે સળક્યાજ કરે; કે કંઈ ન્યાતમાં જમણુવાર જમણુ ત્યારે સારૂ. શેઠજી, ન્યાતમાં જમણુવાર થોડે થોડે દાહત આપ્યાપણુ કરે તો, કેમકે ન્યાતના પંચાતનો ઠરાવજ, કે જેકુ પ્રસંગે મેરાખી લગતાહે. ને ન્યાતના સમુદાયમાં કંઈ કંઈ પ્રસંગ તો આવ્યાજ કરે, એટલે લોકો રળી મરે; ને ન્યાતના લોકો ખાઈને ઠરે. દાઈની પાસે ધનનો વધારો વધવા દેયનહીં. ન્યાતી જમણુનું સુદર્શણ ચક્ર પુઠે છેજ ન્યાતી જમણુનો લાગો છે તે ન્યાતના શેઠીઆઓ તદ્દન દુર કરે તો સહનું ભલુ થશે. દાઈ કુપ્રસંગે કરે તો ન્યાતના શેઠે તેને તરત મનાઈ કરી દેવી.

પારસી— તમારો વિચાર યથાયોગ્ય છે. જુવાન માણસના મરણ પાછલતો તેરમુ કહોછો તે ન્યાતસુદ્ધાં ખીલકુલ બંધ કરવી જોઈએ. ફક્ત ઉત્તર ક્રીયા કરવી પરગામી બેસવા આવ્યા હોય તો સાદુ ભોજન તેટલા-ઓનેજ જમાડી વિદા કરવા ખસ છે. ધણીનેતો બે મેરની પડે, રણતું માણસનું માણસ જય ને ત્રણસેંકના ખાડામાં ઉતરવુ પડે. એટલે મરીજય ને મારીજય; એવું તમારા રીવાજથી દેખાય છે.

વાણીએ!- સાંભળો શેઠ, ભતના નિકટનાં સગા
 વાહાલાતો બિચારા ઉંડાં જાકે સમુદ્રમાં ડુબી ગરક
 થઈ ગયા હોય, ગ્રેનના ચિતાતો હજી જીવી ધગધગતી
 હોય, મરનાના માત-પીતા હોય તેતો પ્યારા પુત્રના
 મર્ણના કારી જખમથી ધાયલ થઈ ગએલા મુખાવિંદ
 કરઆઇને શ્યામ પડી ગએલા, અપાલી મેઘ સમાન જ-
 યોની આંખોમાંથી ધરધર ધરધર રૂધીરવત રૂદનના
 જળ વહ્યા આડ્યાજાય છે, અવર્ણનીય આકંદ કરીરહ્યા
 હોય છે. દેહ ભાન ભુલીજઇ હુમીઉપર પછાડા ખાતા
 દેખાય છે. પુત્ર-વિયોગના દુઃખથી તેઓની છાતી રૂ-
 ધાઇ ગયલી હોય છે. કંઠથી શબ્દ નીકળીશકતો નથી.
 એમજ મરનાર પુરૂષ હોય તો તેની સ્ત્રી પોતાના પ્રાણ
 પ્રિય ભરથારના અકાળ મૃત્યુના અસહ્ય ફટકાથી બે-
 ખાંકળી બની ગયેલી!! રંડાપાના અખંડ ને અનંત
 દુઃખની વેદનામાં ખુંભે બેસી છાતીફાડ રૂદન કર્યાં કર-
 રતી હોય, માથાના વાળ વિખરઇ ગયેલા હોય, છા-
 તીમાંથી ફૂટીફૂટીને રૂધીર વહ્યું જતું હોય, પોતાઉપર
 હવે પછી પડનાર વીપત્તીને યાદ આણી આણી જનું
 હૈયું ભરાઇ આવતું હોય, તે અનાથ અખળા જાત વિ-

[૨૫]

ધવાપણથી સઉની ઓશીઆળી ખની હોય, વળી મ-
રનારના ખીજ સગા બહાલા ઉદાસીન થઇ દુઠ્ઠીઉં વ-
ળાઇ જ્યાં ત્યાં બેસી રહેલા હોય, અરે અરે, હાય હાય,
હો હાં રામ રામ, એવો રીતે રડારોળ ને ભયંકર કાકા-
રોળ કીકોયારો સંભલાઇરહો હોય, તે વખતનો દેખાવ
દોઢ ઉર્જીત અને વેરાન જંગલ કરતાપણ અધીક ખીડા
મણે થઈ રહ્યો હોય, સ્ત્રીનું મરણ હોયતો તેનો સ્વા-
મી ખીયારો હજારો રૂપીઆનો ખરચકરી દેવાદારથઈ
જમતેમ પરણેલોહોયતે સુંદર સ્ત્રીના સદાના વિભોગમાં
ગરક થઈ રહ્યો હોય, આરત્ક નેત્રમાંથી જળની ધાર
વહી જતી હોય, એવા અશુભ સમયમાં મરણની પછ
વાડે ન્યાતની પંચાતનો ઠરાવજ વડી કાઢેલોકે ન્યાત
ના લોકોને જમાડ્યા વગર ચાલેજનહીં. આતે કહી મ
નુસ્ત્રતિ કે પારાશર સ્ત્રતિમાંથી પંચાતવાળાએ ન્યાત
ના લોકો ઉપર જમવાનો કર ચોંટાડી દીધોછે; આ શો
જુલમ, ખાવુંજ હોયતો આખા વર્ષમાં ખીજ ટાંણા
ટચકા કે ઉત્સવના દીવસનથી આવતા? કે આવા અ
શૂભ સમયમાં પણ ન્યાત જમાડવી! મરનારના સ-
ગા સ્નેહી તો દીક્ષગીરીમાં હોય તેટલામાંતો તે ખીચા

રાઓને મોટી ખીજી શોચના થઇપડે કે દીવશ કરવો
 'તે શી રીતે કરવો? હર દાગીના ઢાહોને ત્યાં ગીરવી
 મુકીએ? ક્યાંથી કરજ પછસાઆણાએ? આતો ગોળઆ
 ણો, ખાંડ આણો. ધી લાવો, તેલલાવો, ગંઉ લાવો, ઈં
 ધણુ લાવો, પાતરાલાવો, કાંઢા રસોઈકરવી, શું જમણ
 વાર ખનાવવું, ફલાણાને આગ્રહ કરી તેડી લાવો, તે
 કેમ જમવા નહીં આવે? કંઈ દુભાયોછે કે કેમ, વરો
 કરતા કેમ આપણી આખરૂ રેહેશે, વિગેરે વિગેરે વિ-
 વંચનામા ન્યાતના ઠરાવથી ગજ ઉપરાંત થઈ ધસડા-
 વવું પડેછે એટલે મરનારનું તો મરણ થયુંજ. પણ
 તેની પાછળ જીવતાનું પણ મરણ!! હવે એવાં જીવાન
 માણસના મરણ દીવશની ન્યાતી ભોજનમાં પેલા મર-
 નારથી પણ વધારે ઉમરના એટલે છેક ધરડાં એંસી
 વરસના ડોસા મુંધીના સખ્ખશો પણ જમવા જાય! તે
 વળી ધરેણાગાંઠા ઊંચા પિતાંખર પેહેરીને. આતે
 કેવા કઠણ હૈયાના લોક! તેમની આંખે પેલા મરનાર-
 ના પ્રેતની પ્રતીમા નહીં ઝ્રજુમતી હોય! ખાવાતે કેમ
 કરી ખેસાય! સાહેબ એ રીવાજનો વિચાર કરોજીવો.

પારસી- ધિઃક ધિઃક એ ધાતકી ઠરાવને! એકવાર

વાધની ઢાઢે માણસના રૂધીરનું માંસ લાગ્યુ હોય એટલે તેને સ્વાદિષ્ઠ થઇ પડતુ હશે, તેમ ઢેટલાક લોકને જીવાન સખસના મરણ દીવશમાં પણ જમવા જવાનો ચડસ લાગેલો હશે, એટલે તેની સર્વેઈંદ્રી બેહેર મારીગઇ હશે, તેથી જમીને ચાલ્યો જય, તેને આંખો મિચી જમવા સાથે કામ, જમાડનાર જોઈએતો જાહાનમની ખાડીમાં જઓ, તેની તેને કંઈ જરૂર નથી. એવા પુરૂષનેતે સેતાન કહીએ કે ખીજી કંઈ ઉપમા આપીએ?

વાણીઓ— શેઠજી, કોઈ વિચાર કરી તપાસીએતા નથી કે એ જીવાનનો દીવશ કોઇ નહીં જમાડે અને કોઈ જમવા નહીં જય, તો શું સત્યાનાશ જતુરેહેશે? શેઠજી ન્યાતની અગ્રવાદી શેઠાઆઓને ઘણીવાર વિનંતી કરી કહુંછઉ કે તમે લોકો ઉપર ન્યાતવરાનો લાગો છે તે કાહાડીનાંખો! અને લોકોને જમણવરા કરવા વિષે સ્વતંત્રતા આપો તો ન્યાતના લોકો થોડા વર્ષમાં દેવારૂપી દુઃખમાંથી છુટશે અને ધોરે ધોરે પ્રજાવાળા થશે એટલે સુખી થશે. અને પોતાની મરજી પ્રમાણે શ્રવે ત્યારે વરા કરી લોકો જન્મ્યાનું સાર્થક કરશે,

તેથી ન્યાતીવરાનો ઠગાવ છે તે તદ્દન કાઢાડી નાંખો
એમ ઘણીએવાર કહ્યું પણ માફ ગરીબનું કહ્યું ગણકા-
રે કાણ? પછી કેહેવું મુકીદીધું.

પારસી—કેમ ગભરાવો છો મેહેતાજી સાહેબ, ઠહે-
વંત છે કે “થાકશે ત્યારે પાકશે” તેથી ધીરજ રાખો,
આપોઆપ સમજીને લોડા ન્યાતી વરાનો લગો દૂર
કરશે.

વાણીઓ—અરે! તે સમજશે કયે વડે? જમજમ
દીવશ જાય છે તેમતેમ લોડા ધમાઠ ચાલ્યાને! તે જોઈ
માફ મન તો ઘણું કષ્ટ પામે છે સાહેબ.

પારસી—તમારી ન્યાતમાં એક જમણુવરાએ સુ-
મારે ઠટલો ખરચ થતો હશે વાડું?

વાણીઓ—મેહેરખાન એક નાતી-વરામાં સુમારે
રૂ. ૭૫) ખરચ થતો હશે, ખરો.

પારસી—તમે જ્યારે એક વરાએ રૂ. ૭૫) ગણા-
વો છો તો તમારા ઠહેવા પ્રમાણે કન્યાના પાપને ઘેર
આછામાં આછી ત્રણ નાતો થાય છે ત્યારે તેનો ખરચ
રૂ. ૨૨૫) તથા ખીજી રીતભાતના સુમારે રૂ. ૭૫) તો
થતા હશે, ત્યારે રૂ. ૩૦૦)ની તળવીજ તો ફક્ત

એકજ લગ્ને કન્યાના બાપે કરવી જોઈએ, એમ જણા
ય છે. તે વગર તો તેને છુટકોજ નહીં. વળી વરના
બાપને તો બે નાતો જમાડવી કહોછો તો તેના રૂ. ૩૧૫૦
થયા અને પક્ષના ઓછામાં ઓછા રૂ. ૬૦૦)તો હશે
અને લગ્ન કીયાનો ખર્ચ તથા જન સર્જનતા લાવતા
વગેરે ખર્ચ રૂ. ૧૫૦) દોડસોજ રૂપીઆ ધારીએ તો
તે મળી ઓછામાં ઓછા રૂ. ૭૫૦) વરના તરફના ને
રૂ. ૩૦૦) કન્યા તરફના મળી એકજ લગ્ને રૂ. ૧૦૫૦
નો ખર્ચ થયો. વળી મરણ પાછળ ઓછામાં ઓછી
ત્રણ ન્યાતો કહી તો તેનો ખર્ચ રૂ. ૨૨૫) અને ઉ-
ત્તર કીયાનો કંઈજ નહીં તો રૂ. ૨૫)તો હશે? ત્યારે
રૂ. ૨૫૦) અડીસેંની મોહોકાણુ એકજ મરણમાં વળી
રેહેતી હશે? ત્યારે એ પ્રમાણે તમારી ન્યાતમાં વર્ષ-
દાહાડે કેટલા વરા થતા હશે? એક સુમારે બોલોની?
જાણી કાઈ થોડુંજ બેહું છે.

વાણીઓ- સાહેબજી, અજમાસે ધારૂછજી કે લ-
ગ્ન તથા અધરણીના મળી ઓછામાં ઓછા દસ અવ-
શરતો આવતા હશે. હું ફક્ત હમારા એકજ ચોરાની
વાત કહીઉ શેઉ, - હવે એના વરા અજમાસે ચાલોસ

તો થના હશે. અને મર્ણુ કાચ દસજ ગણીએ તો તેના ત્રીસ વરાનો ખરા, બધા મળી આખી ન્યાતમાં સીતેર વરાનો અજમાસ થાયછે.

પારસી- સીતેર વરા એટલે તેના રૂ. ૭૫) પ્રમાણે તો રૂ. ૫૨૫૦) થયા. અને કીયા કાજના રૂ. ૭૫૦) ગણીએ તો રૂ. ૬૦૦૦) છ હઝાર રૂપીઆનો એકજ વર્ષે વરા ખરચ? હાયહાય! આ કેટલો બધો ખરચા!! એ પ્રમાણે તમારી ન્યાતમાં એક વર્ષ દાહાડે અજમાસે કેટલીક પેદાસ હશે?

વાણીઓ- તમે શાંત સ્વભાવના સહનશીલ અને માયાળુ મનના ઉમરાવ ગ્રહસ્થ દેખાવો તો તમારી સાથે ખુલાશાવાર વાતચીત કરવાને મને બહુ ઉવડ થાયછે. સાંભળો સાહેબ, હમારી ન્યાતમાના ફક્ત દસકે બાર જણા કર્જ વગરના હશે તે જરા વેચાર કરી સુખચકી રોટલા ખાય છે, પણ તે કંઈ પચીસ ત્રીસ હઝારની આસામી ગણવામાં આવતી નથી, ન્યાતની ગુંજસ પ્રમાણે સાધારણ રીતે ઠીક છે. કેટલાએક તો ગાંધી વશાળાની તથા કાપડની એવી દુકાન માંડી જમતેમ બિચારા પોતાનું ગુજરાન ચલા-

વે છે, ફટલાકતો સાહુકારી નોકરી કરે છે, વર્ષદાહાડે
 પચાસ સાંઠ કે સો રૂપીઆ પેદા કરતા હશે, કદી એ-
 કાદજણ સોથી વધારે મેળવતો હશે તો તે એકજણ
 કંઈ ગણતીમાં આવે નહીં. વળી ઘણા ખરા ધર તો
 રળતા પુરૂષ વિનાના થઈ રહ્યા છે, બિચારી વિધવા
 બાઈઆ પોતાના નાહાનાં નાહાનાં બચ્ચાનું જમતેમ
 ફળી ખાંડી ઠાઈતી મેહેનત મજૂરી કરી જ્યાં-ત્યાંથી
 ભરણ પોષણ કરતીઓ હશે, કેમકે થોડોક ભંડોળ
 હશે તેતો પેલા મરદ મરણ પામ્યા તેની પાછળ
 ન્યાતના ઠરાવ મુજબ જમણ-વરામાંખરચીને પરવારી
 રહેલી, તે ભંડોળ રહેતા હોતે તો સુખેથી જીવાર બા
 જરી ખાતે અને છોકરાઓને સારીપેઠે ભણાવવાની
 સવડ થતે, વળી ફટલાકનેતો ઉઘમ સુઝે પણ ન્યા-
 તી-વરામાં દેવાદાર થએલા એટલે બિચારાને કાંઈ
 નાણાં સંબંધી આસરો આપે નહીં; તેથી જાણે બિન
 રોજગારી જવા બેઠા બેઠા વિચાર કસ્યા કરે. એવી
 હકીગત છે તે કહુ છું. હવે અજમાસે મારા ધાસ્યા
 મુજબ તો દરએક ધર હીઠ વધારેમાં વધારે તો રૂ. ૭૫
 પોણાસોના પેદાસની સરાસરી થતી હશે, હવે એક

સોજ ધરનો હીસાખ ગણીએ તો વર્ષ દીવશે ફક્ત પે દાસના રૂ. ૭૫૦૦) થતા હશે, તેમાંથી ધર ખરચના અડધા રૂપીઆ ખાદ કરીએ તો રૂ. ૩૭૫૦) સાડી-સાડતીસેં ની પેદાસ જાણે રહી.

પારસી- મેહેતાજી સાહેબ, તમે એક વર્ષની પેદાસ તો રૂ. ૩૭૫૦)ની ગણાવો છો, ને વરા ખરચ તો રૂ. ૬૦૦૦) થઈ ચુકે છે ત્યારે તો એકજ વર્ષ રૂ. ૨૨૫૦) જે હઝાર ખસેં ને પચાસ રૂપીઆનો ખાટો તમારી ન્યાતમાં દેખાય છે. અરે! તમારા આટલો રાંક ન્યાતને માથે એકજ વર્ષે આટલો મોટો નાણાનો વધ છે કેમ નાજશે! કોડી ઉપરતે માણુનો ખોજે કેમ આવે! ખોદા ખોદા, એ કેવી કઢંગી ચાલ!!! જલદીથી રીવાજ બંધ નહીં થશે તો તમારી ન્યાતના લોભ માંડા વાંમાં ધુળધાણી, ખાખાવિખી ને ખેદાન મેદાન થઈ જશે.

વાણીએ- તમેનો હમણા કહો છો કે ધુળધાણી ને ખેદાન મેદાન થઈ જશે. પણ કેટલાકનો ક્યારનાએ એ ન્યાતી-વરાના શતરૂ રૂપ કરાવે વધી કચરદાઈને ખાખાવિખી થઈ ગયા છે. આગળ સારી અવસ્થામાં

હતા તે વર્ષો વર્ષ ઉપરા ઉપરી વરા કરી કરીને દેવા-
 દાર થઇગયા એટલે ધરખાર તેમાં જતારહ્યા, તેઓ
 દેવામાંથી નહીં છુટકો થયો ત્યારે પરદેશ જતારહ્યા.
 નાહાના નાહાના ખાળકોને જ્યાં-ત્યાંથી બે પછસાલાવે
 તે આશાએ નોકરી મોકલી દીધા, ભણાવે ટૂંક કરી;
 ઉત્તમ ટૂંકવણી શી રીતે આપે, જેમ તેમ કરી ઉદર
 નિર્વાહ ચલાવે, ઘટારત નહીં એવા ઉદ્યમ કરવા લા-
 ગ્યા. અરેરે! બિચારાઓની દુર્દશા!! ન્યાતમાં નહીં,
 જાતમાં નહીં, ત્રાહાય ત્રાહાય! પરમેશ્વર!! આ ટૂંકો
 વિપરીત કાળ!!! જેની મુછપર લીંબુ નહીં ઠરતા
 તે પુરૂષોની ન્યાતી-વરાના ધસારાથી હાવી હસા થઇ.
 શું કરે બિચારા! ન્યાતની પંચાતના ઠરાવ આગળ
 લાયક; ઠરાવની ખીહીકથી-ને ખીહીકથી છાનાછાના
 નાણા કાડી દેવાડપી દરીઆમાં તણાતા ગયા. જે
 જમણુવરા કરવાનો લાગો પંચાત તરફથી નહીં જ હતો
 તો તેઓ સ્વતંત્રપણે પોતાને બની આવતે તો વરા
 કરતે, નહીંતો કંઈ કરજે નાણા લાવી લોકોને જમાડત
 નહીં. શેઠજી, સર્વ દેશમાં અને સર્વ કાળમાં ધનની
 વડાઇ છે. હવે જે નિર્ધન થઇ બેઠેલા તેના બધાએવાના

ખગડે છે. સંસારમાં તેનાથી કંઈપણ સત્કાર્ય થઈસક
 'તુ નથી. ત્યારે જન્મ્યા ને નહીં જન્મ્યા એ સરખુંજ.
 પાસે ધન હોય તે વડે દાન, પુન્ય, પરમાર્થ, તીર્થ,
 યાત્રા વિગેરે શુભ કર્યે ખતીશકે છે. વળી અંગમાં ઉદા
 રત્વ હોય તો વાવ, કુવા, ગરીબ લોકો વાસ્તે ધર્મશાળા
 અનાર્થ વાસ્તે સદાવ્રત વિગેરે કરી શકાય, પોતાના
 બાળકોને સારો વિદ્યાભ્યાસ કરાવી શકે, ઉત્તમ કેળવ
 ણી આપવાની કુરશદ મળે તો તેથી તે વિદ્વાન ધર્મ
 રજદ્વારી કામકાજમાં સામેલ થાય; વિગેરે અનંત સ્ત્ર
 બ ધનમાં સમાયલા છે- તે ધનતો અજ્ઞાનપણાથી
 અણધરતા કાળમાં વરાની પાંખ વડે ઉડી જાય, ઘર-
 માં પુરતું વખતે વખતે ખાવાનું અંન મળે નહીં, ને
 છોકરાઓને તે ભણાવી ગણાવી ક્યાંથી અંચળ કરે,
 છોકરો જરાક લખતા કે વાંચતા સમજણો થયો કે
 તેના મા બાપને કોલ છુટે એ સ્વભાવિકજ છે કે મેદ-
 નત મજુરી કરી તે બે ચાર રૂપીઆનો પગાર મહીને
 લાવે તો જુવાર બાજરી આણવામાં કાન આવે વળી
 સાહુકારને કરજમાં થોડું થોડું તો આપ્યા વગર ચાલે
 નહીં, હવે તે ખિયારાએ શું કરવું, હરિદ્રાવસ્થા એટ-

લે એમ કીધા વગર છુટકોજ નહીં, કદાપી દૈવ યોગે
 દાડસો ખસો રૂપીઆ એક વર્ષે પેદા કીધા તો એવા
 એવા ચાર પાંચ વર્ષે પુરાય એવો ખાડોતો આગળ
 વરા ગયા હોય તેનો ખોદાઈ રહેલો હોય, કદી તે
 ખાડો પુરાઈ રહ્યો તો વળી ખીજે કંઈ પ્રસંગ આવે
 ડગડે વિસ્તાર તાળા ઠસ્યા, એટલે નવો ખાડો પડે.
 જમ ભરવાડનું સુતક ટળે નહીં તેમ ખિચારાનું દેવું
 ટળે નહીં. પૈસા સંગ્રહ શીરીતે થાય, ઉઘમ કરી એ-
 કહુ કરે તેતો ન્યાતના જમણવરામાં ઉંટના સીંગડાં
 ગયા તેમ ચાલ્યુબળય. ત્યારે પુણ્ણ વધવા ક્યાંથી પામે?
 એતો જ્યારે ધણી ધણીઆણી બે જણ છડેછાંટ હોય
 તો વળી કંઈક પુણ્ણ સાચવી શકે. ખાકી વિસ્તારીના
 તો એ વરા રૂપી રાક્ષસની આગળ કંઈ ઇલાજ નથી.
 વધારે વાત શું કહીએ? પોતાના સંસારના ભરણ પો
 પણની ચિંતામાં નિર્ધન પુરૂષ થકી બે ધડી સાહેબનું
 નામપણ લઈ શકાય નહીં તો પરમાર્થ ક્યાંથી સુઝે;
 ધીરવીર પુરૂષો પણ દેવાની કીકરમાં જ્ઞાન, વિવેક,
 શાહાણુપણ વગરના ગુમ થઈ બેસીરેહ્ય, એવો રીતે
 આ ભવમાં તેના હાથથી કંઈ પુરૂષાર્થ નહીં બન્યો

એટલે સેહેજ પુનર્લેવ પણ ખગડયો સમજવો, એહે-
ખીતુંજ છે. એ બધી દુરાવસ્થા ફક્ત ન્યાતી વરાના
જમણવરાથીજ મારી નજરમાંતો આવે છે.

પારસી— શું? ન્યાતીના જમણવરાથીજ લોકો ત-
ત્તાસ થઈગયાછે, કેમ?

વાણીઓ— ત્યારે શેઠજી બીજા કયા કારણથી લો-
કો પાયમાલ થઈગયા? એક વિચાર કરીજીવો કે વખ-
તે વેપાર બંધામાં ખોટ થકી અગર અગ્નિ કે ચોરી-
ની આંચમાં કોઈ દુટી જાય, તો તે વાત એક ખુદરતી
છે, માણસના હાથમાં નથી. પણ શેઠ, એવી ખુદર-
તી ચાથુક સેંકડે બે ત્રણ જણને લાગે, કાંઈ સેંકડે
નવાણુંજ જણને લાગે, એ એકાએક અસંલવિત છે.
તેથી ચોકસ કહુ છું કે ન્યાતી-વરાને લીધેજ લોકો કં-
ગાલ હાલતમાં આવી પડયાછે. નિરાધાર એખલી
રાંડોરાંડ બાઇ પાસેથી પણ તેના ધરના દાંડા, દરદા-
ગીના વેચાવીને, વળી દળણું ખાંડણું કે રેંટીયો કાં-
તી એકદું કરીમુકલુ હોય તે તેના છોકરાના મરણ
પછવાડે જમણવરામાં ખરચાવી દેય, તેનેપણ માર્ફી
આપે નહીં. અરે એ ન્યાતી-વરાનો કેવો કમકમાટ લ

રેલો ને ધાતકી દરાવ !! અરેરે એતે કયા સાંઝમાંથી
કાયદો ઠોકી બેસાડ્યો છે! કે ન્યાતીલા લોકો ઉપર જ
મણુવરાનો કર!!!

પારસી— દાદાર અહુરમઝ્દ, પાક પરવરદેગાર,
આ બિયારા વાણીઆની નાતમાં જમણુવરાનો આશો
ગજબ!! ઘણીજ અફશોશની વાત છે. તમારી વાણી-
આ લોકની શાહાણી ઠામને ઘણીજ હીણપત સગાડ-
નારી ચાલ છે.

વાણીઓ— હાજી, હીણપત સગાડનારી વાતતો
ખરી, અરે હમારી ન્યાતના એક વૃદ્ધ ને આખરૂદાર
પુરૂષે જમતેમ કરી પોતાના પુત્રને પરણાવ્યો હતો.
તેમાં વરા ખરચ થયો, પછી છોકરાની વહુને અધર-
ણી આવી, તેનો વરા ખરચ થયો, ખાદ તે વહુ ગુજ
રી ગઈ, તેના જમણુવરા દીવશમાં કરવા બેઠાએ, હવે
ધન ક્યાંથી લાવે, ઠાનુ ધર ફાડવા જાય, ન્યાતની
સખત રીત પ્રમાણે કંઈપણ જમણુવરા આછાપાતળા
તો કત્યા વગર ચાલેજ નહીં. વહુ ગુજરી ગઈ તેનું
દુઃખતો છુટીજ ગયો, પણ ન્યાત જમાડ્યા વગર
આખરૂજ કેમ કરી રહેશે? એજ કીકર બિયારાના

અંતરમાં પેઠી! ગયા વરામાં તો, હતું તે સર્વે સત્યા
 નાસ ને ઝોટલા મસીદ થઈરહેલું. પછી કંઈજ માર્ગ
 ને ઝાથ નહીં દેખાઈ, ત્યારે અંતે જળમાર્ગ પકડવો
 પડ્યો. પિતાજી પરદેશ ગયા એટલે તેની પાછળ તેનું
 કાચ્ય તેના જીવાન પુત્રને કરવું પડ્યું, એટલે તેમાં
 સાવરણી કે સુંથીઉ સુદ્ધાં જતા દેવું થઈગયું, હવે એ
 બધી ખરાબી ન્યાતીવરાને લીધેજ થઈ કે નહીં? ખા
 વા પીવાના સાંસાં ત્યારે ફરીથી તે ક્યાંથી પરણે ને
 તેનો વંસ ક્યાંથી વૃદ્ધી પામે! એવાતો ફટલાએક જણ
 વાંઠા થઈપડ્યાં, ફટલાએકતો મૂળથીજ પરણવા વગર
 રહી ગયા છે. શેઠજી હવેતો આગળ કરતાં ન્યાતના
 લોકની સંખ્યા ઘણીજ ઓછી થઈગઈ છે. અને બધી
 વાતે લોકોની કળા ઘટતી ગઈ છે પણ કોઈ એમ સમ
 જતા નથી કે જમવા વાળા લોકને તો રાતના વાણુ
 કીધા ખરાબર છે, પણ ગરીબ જમાડનારના તો ખિ-
 ચારાના ત્રણ ચાર વર્ષના રોટલાજ અટણી માફક
 એક બે દીવશમાંજ વટાઈ જાય છે, એતે કંઈ ન્હાની
 સુનો વાત છે? કાળો ફેરેર યુજરે છે!! પણ કોઈ દયા
 વંત શેઠીઓ આગળ પડી રૂડો ખંઠોખસ્ત કરતો નથી

ને લોઢાની દુર્દશા જોયા કરેછે એ ધણીજ અક્સોસનો વાતછે, વધારે ઢઢેવા કંઈ જીભ ઉપડતી નથી.

પારસી- મેહેતાજી સાહેબ, તમારા હિંદુલોઢાની ખર્ધીજ ન્યાતોમાં પંચાત તરફથી કાર્ય પ્રસંગે જમણુવરાની ન્યાતનો હક હોયછે કે લોઢા ખુશીથી જમણુવરા કરે એવું છે?

વાણીઓ- શેઠજી, હમારી હિંદુલોઢામાં દક્ષણી આમહણોની જે ન્યાતના લોઢા છે તે લોઢાએ પોતાની ન્યાતના લોઢા જલદીથી ઉંચી દશામાં આવે ન્યાતીલા લોઢા ઉપર જમણુવરા કરવાની ઝેરી કટાર ઢાઈપણુ પ્રકારે રાખી નથી, માટે હરેક તે કાર્ય પ્રસંગે ધણીની મરજી માફક કરેછે, જોઈએ તો દસ રૂા. ખરચકરી છોકરો કે છોકરી પરણાવીદેય, જોઈએતો સાખ રૂા૦ ખરચકરે, તેનો હાથ પોંચતોહોય તે મુજબ વરા કરેછે. તેથી તે લોઢા આજકાલ ધણા સુખી વર્ગમાં ગણાયછે, વિદ્યા, હુન્નર, વિગેરે કામમાં તેમની શ્રેષ્ઠ પ્રતિષ્ઠાછે. વળી ધણીખરી ન્યાતના લોઢાતો ઢટલાએકવર્ષ આગળથી જ ચેતીને પોતાની ન્યાતમાંના અણુધટતા વરા ખરચ નો ભારે બોજે દૂર કરી નાંખ્યોછે, જવાકે શ્રાવક ધર્મ

પાળવાવાળા આ દેશના વાણીઆ તેમજ મારવાડ દેશમાં રહેનારા મારવાડી વાણીઆ, એ લોકો પોતાની મરજી પ્રમાણે વરા ખરચ સંપત મુજબ કરે છે, પં-ચાતનો કંઈપણ પ્રકારે વરા સંબંધી હક નથી. ને મોટો શ્રીમંત વરા કરે- તે જોઈ ગરીબ માણસ કંઈ તણાઈ મરતો નથી, પણ હમારી ન્યાતમાના લોકોતો જાણે હકકવા આદ્યો હોય તેમ દેખા-દેખીથી પણ વરા કરેછે; છાપર વેચાઈજાય તેની કીકર રાખે નહીં.

પારસી- વાર પછી.

વાણીઆ- ઢેટલીક ન્યાતોમાં તો સંવત ૧૯૩૩ ના દુકાળના વખતમાં વરાનો ખરચ ઘટાડી દીધો. લાડ, મોક, પોરવાળ વાણીઆની ન્યાતમાં વરા કરવા વિષે લોકોને સ્વતંત્રપણું બક્ષીદીધું છે, એટલે અમુક કાર્યે આટલા વરા કર્યા વગર ચાલેજ નહીં; એવું બંધન હતું તે દૂર કીધું છે. સાખાસ છે, એ શેઠીઆ-આને ઢે ગરીબ લોકોનું ભલુ ઈચ્છ્યું!! વળી સુરત જિલ્લામાં ઢેટલીક ન્યાતોમાંતો ગરીબને નીલાવી લેવા એવી ખારીક નજર તેના આગેવાન શેઠીઆઓએ પોંચાડીછે, ખખડદાર મરણ પાછળ જે તેરમા દીવશની

ન્યાત ઢાઈ કરે તો ખાંડ વાપરવી નહીં, ગોળજ વાપરે; પછી શ્રીમંત હોયઠ ગરીબ, વિના કારણ કોઈ અશૂભ કામમાં મોટાઈ મેળવીશકે નહીં, ધન્ય છે એ શેઠીઆઓને! પણ હમારી ન્યાતમાના આગેવાન શેઠીઆઓ બંદોબસ્ત કરતા નથી એ લોકોના હિત શતરૂ જવા માલમ પડે છે.

પારસી- સાહેબ તેઓને સારો બુદ્ધિ આપશે.

વાણીઓ-દયણ તાલુકાના ઔદીય બ્રાહ્મણો તથા સુરત જીલ્લામાંના મોડ, મોતાળા, વિગેરે બ્રાહ્મણો એ ન્યાત-વરાના ધાતકી હકથી છેકજ દુઃખદાય હાલતમાં થોડાક વર્ષ ઉપર આવીપડ્યા હતા, પણ વર્ષ આઠ દસ થયા તે લોકોએ વરા વિષે બંદોબસ્ત કરીદીધો તો હમણા હમણા પાછા સુધરવા માંડ્યા છે. સમસ્ત ન્યાત જમાડવી એવું જ આગળ હતું તે બંધ કરીદીધું. ફક્ત પોતપોતાના વેહેવાર જેટલા ધરવાળાને જમાડીને જોઈએ તો કાર્ય પુરૂ કરે, જોઈએતો આખી ન્યાત જમાડે, તેપણ નિયમીત ન્યાત. એટલે મહા પાછળ ફક્ત ત્રયોદશાનીજ ન્યાત એકજ, લગ્નની એક ન્યાત કન્યાના બાપ તરફથી ને એક ન્યાત વર-

ના ખાપ તરફથી મળી બેજ, અને શ્રીમંતની આગળ ત્રણ ત્રણ હતી તે ફક્ત એકજ ન્યાત, ઉપવીતની ત્રણ નાતો કરવી પડતી હતી તેનીપણ એકજ ન્યાત જમાડવી એવો ઠરાવ ખાંધી કાઢ્યો છે, તે પણ ન્યાતની પંચાતના કંઈ હકથી નહીં, વરા કરનારની ખુશી હોય તોજ; પણ હમારી નાતમાંતો કાઠએ ગરીબ લોકો તરફ લક્ષજ આપ્યો નથી. એ લોકોના દુભાગ્ય! અને શેઠીઆઓનું અજ્ઞાનપણું ! શેઠજી નાતો જમાડવીજ એંતો ગાડરીયા પ્રવાહની માફક ઢેલકીક સદી થયા ચાલતું આવ્યું માલમ પડે છે. હવેતો હમારી નાતના શાહાણા શેઠીઆઓ સમજીને કંઈ વરા ખરચ તદન નહીં કાડીનાંખે તો ભલે, પણ કંઈ ઓછા કરે તોએ ગરીબનું ભણું વિચારયું ઢેહેવાશે, ને આગળ પડી એવો ખંદોખસ્ત કરનારનું પરમેશ્વર ક્રોડ ગણું પુન્ય વધશે. નહીંતો નિર્ધન માણસને તો વગર મોતે મરીજવાનો વખત પાસે પાસે આવ્યો છે.

પારસી- મેહેતાજી સાહેબ, હમણાની ખીના તમારા જાણ્યામાં નહીં હશે? તમે વાત કરોછો ત્યારે મને યાદ આવી. રેવિન્યુ કમીશનર મેહેરખાન શેપર્ડ સાહે,

બ બાહાદૂરે ચરોતર જીત્વહાના પાટીદાર લોઠાની સભા
એકઠી કરીને તે લોઠામાં લગ્ન કાર્ય, તથા મર્ણુ કાર્ય,
વિગેરેમાં જ અનહદ ને કઢંગો ખરચ હતો તે કઠાવી
નાંખી સડને નિલાવ ભરેલો ઠરાવ કરાવી આપ્યોછે,
એવું સાંભળ્યું છે. ધન્યછે, એ શેપર્ડ સાહેબને! કે જ
પરાયા મુલકના ને પરાયા ધર્મના મનુષ્યને, કે જણે ત
મારા હિંદુલોઠાની હાલત જોઈ અંતકરણ દયાભૂત ક-
ર્યું! અને અખંડ કીર્તિ મેળવી, અમર નામ રાખ્યું!!

વાણીઓ— (નિસાશા નાંખીને) અરે બધી ન્યાતો
માં વરા ખરચ લોઠાએ ઘટાડી દીધો છે પણ હમારી
ન્યાતમાં એમ ક્યારે થશે? મારોતો જીવ પળે પળે
અટવાય છે.

પારસી— મેહેતાજી સાહેબ, એમ શોચના કરેથી
કંઈ કાર્ય થશે નહીં અને જ આગળથી તમારી ન્યા-
તમાં વરા કરવાનો ચાલ ચાલતો આવ્યો હશે તે કંઈ
એકદમ તદન કાઢાડી સકાશે નહીં. એતો ધીરેધીરે
એની મેળે ઓછા થશે. પણ મને એક વાતે આશ્ચર્ય
લાગેછે કે તમે આટલું આટલું જાણતા છતાં તમારા
નાતના શેઠીઆઓને આગળ પડી હકના વરા કાઢા-

ડીનાંખવા ટમ કહ્યું નથી?

વાણીઓ— મેહેરખાન એવું છે કે હમે પૈસે ટકે ખાલી એટલે ગરીબ ઠર્યા. ઢાઘને કહેવા જઈએ તો તે હડખાયા સ્વાનની માફક કડવા આવે, ને કહે કે બેસબેસ સાળા મફતની લવરી કરતો, તું માંહી બહુ સમજે છે તે, મોટો જમવાનું કાઢાડીનાંખવા આવ્યો. એવા વચન સાંભળી આપણે તો પિપળાના પાંદડા જવા હલકા થઈ બેસી રહીએ, ગળે ગાંઠ ને મોટે કુ-ચો. ખીજ ઢાહોને જઈ કહીએ? ન્યાતના ઢેટલાક દુ-રાચહી પુરૂષોને મન તો એવું કે અસલ દેહેવતમાં આવે તે તથા શાસ્ત્રમાં કહેછે કે (કન્યાના બાપને જો ખીજ કંઈ સંપત્ત નહીં હોય તો જમાઈને ફક્ત કંકુ નો ચાંચો કરી કન્યા આપવી) એતો ખોટું છે પણ કન્યાનો બાપ શાસ્ત્રે કે અશાસ્ત્રે ગમે તે રીતે પરણાવે તેનું કંઈ કારણ નહીં ને કન્યાનો બાપ જોઈએ તો ભાટચારણ કે વેરાગીને ત્યાંથી નાણાં લાવી અગર ઢાઘ વેરાગી પાસે જમણવરા કરાવે પણ તે દુરાચહીને તો લગ્ન પાછળ જટલી નાતો જમતા આવ્યા તેટલી જમવીજ, એ ખરૂં છે એમ માની બેઠા છે. હવે એતે

નાતનો કેવો રીવાજ! ને એના આગળ તે હું ગરીબનો
 ઢાણુ બેસી! એનો નાતના આગેવાન શેઠીયાઓ જ પોતાના
 ઘેરના કાર્ય પ્રસંગે વરા ઘટાડીદેતા જોઈએ, અગર વેહે-
 વારજ કરી બેસીરહેવું જોઈએ એટલે તેનું જોઈ બીજે
 કરે ત્રીજે કરે આ ચાલ્યો રીવાજ, પણ મોટા તે
 મોટાઈમાં જાય, ને ગરીબનો તણાયા જાય. પેહેલવંદે
 હું પગલુ ભરવા આગેવાન શેઠીઓ મનમા જરા પા-
 છો હટે છે પણ તેણે તેમ નહીં કરવું જોઈએ ગરીબ
 લોકો ઉપર ઉપકારજ કરવો હોય તો પછી ડર શેનો
 ધરવો? એક કે બે મહીના લોકો કહે કે ફલાણાને તાં
 મહાશાંતકની નાત નહીં કરી કે શ્રીમંતની એકજ નાત
 કરી કે ફક્ત તેરમુંજ કર્યું ને બીજા વગ કસ્યાજ
 નહીં. એમ લોક કહે તેમાં શું જતુરછું. પણ પોતા-
 ની નાતના લોકો પછી તેટલાજ ઓછા વરા કરે ને
 સુખી થાય ને અંતકરણથી પેહેલ કાડનારને આશી
 ષ દીએ તેનું પુન્ય તે શેઠનેજ છે. ને તેનો અમર આ-
 ત્મા એજ પુન્યથી અખંડ સ્વર્ગ સુખ ભોગવશે. પણ
 એવો ઢાણુ ગરીબ નાતના લોકનો બેસી, શૂરોમર્દ, પર-
 દુઃખભંજન, પુણ્યવાન પુરૂષ છાતી ઢોકી એ કામકરશે?

પારસી- અરે નહીં શાને સાડ? તમારી ન્યાતમાં પાંણુ એવા પેહેલવેહેલું પગલુ ભરે એવા પુરૂષો હશેજ. તમારી વાત સર્વે મારા ધ્યાનમાં છે તે યાદ કરી “ન્યાતી-વરા” એવા નામની ચોપડીઓ હું છપાવીશ ને તમારી ન્યાતવાળાને ત્યાં મોકલો આપીશ કે તે વાંચી ધ્યાનમાં લઈ તરત કંઈપણ વરા ખરચ ઘટાડી દેશે એમ મને માલમ પડે છે. તમારો નાતના શેઠી-આઓ કોઈ મને મળશે તો બે વાત કહી સંભળાવીશ કે એ વાત કંઈ મન ઉપર ધરે. વાડ પણ તમારી નાતમાં વરા વિશે કવી પ્રકારે બહોમસ્ત થાય તો તમારૂં મન પ્રસન્ન રહે, તેતો કહો?

વાણીઓ- શેઠ સાહેબ મારી વાત જરા પ્રથમ સાંભળોલ્યો, કે હરેક તે નાતના તીલકધારી શેઠનીતો ફરજ એજ છે કે પોતાની નાતનો સંસાર સુધારે. સારી રીતે થાય એમ કાયદા બાંધતાજવું જોઈએ. જમ સારો રાજ પોતાની પ્રજાનું રૂડીરીતે પાલણુકરે છે તેમ ને જમ પિતા પોતાના બાળકનું હરેકરીતે રૂડુંજ ધરે છે, તેવી રીતે નાતના શેઠપણ લોકોનું રૂડુંજ ઈચ્છવું જોઈએ, તેમ છતાં તે તેમ ન કરેતો કૃતધ્રી કહેવાશે. અને

પરમેશ્વરનો અપરાધી ઠરશે એમા સંદેહ નથી. ને બે પોતાની નાતના લોકનુંજ ભલું નહીં ચાહશે તો તેનું પણ ભલું ક્યાંથી થશે, દરિદ્રી ને દુઃખીજ રહેશે. હમારી નાતના શેઠે તો એમ કરવું બેઈએ કે નાતમાના પાંચ માણસ કે જ્યો શાહાણા, નિષ્પક્ષપાતી, અને વજનદાર છે તેઓને પોતાનો વિચાર વરા ખરચ ઘટાડવાનો જણાવવો. બાદ તેનો તથા પોતાનો દઢ મત કરી પંચાત ભેળી કરવી, અને જ રીતે હવેથી વરા કરવા ઠસ્યા હોય તે સહને કહીસંભળાવી પંચાતના દફતરમાં લખીકાહાડી તે ઉપર સર્વેની સહીલેવી.

પારસી— વાઝ પણ તે વરા કેવી રીતે કરવા તેતો જણાવો?

વાણીઓ— હરેક તે પ્રસંગે વરા કરનારની ખુશી હોય તોજ જમણુ જમાડે, તે બેઈએ તો આખી નાત ને, અગર નહીં હાથ પોહાંચે તો પોતાના વેહેવાર વાળાને; અગર તેમપણુ નહીં કરેતો પોતાના કુટુંબનાજ માણસને જમાડી બેસીરહે. તે સંબંધી પંચાતવાળાનો કંઈજ હક રાખવો ઘટારટ નથી, હકના વરા દૂરકરી ફક્ત ખુશીનાજ વરા રાખવા એ સહી ઉત્તમ રીવા-

જ છે, કે જ રીવાજ સુરતના વણીઆ લોકમાં છે.

પારસી— તમે કહો છો તેતો નાતના લોકને સવડ બરેલું છે, કેમકે સત્તાવાન હશે તે પોતાના ઉમંગથી જ કરશે. જમ ઘોડો પોતાના રૂપને દોડે છે. ગરીબ માણસ વરા નહીંજ કરે તેમાંજ તેની શોભા સમાયલી હોય છે નાતના લોકે તેની નિંદા કરવી એ મુર્ખાઈ છે, પણ તમારી નાતમાના કેટલાક દુરાચારી પુરૂષો પુશીના વરા નહીં કબુલ કરે તો કેમ કરવું?

વાણીઆ— તેતો મદારીના વાંદર માફક અમસ્તાં જ માથા ધુણાવ્યા કરશે કે ના, હમેતો હેવી સહી નથી આપતા, વણી કહેશે કે અમતો લોહો લીલા થઈ જશે ને હમારે તો ખાવાનું જતું રહે, પણ તે અમ નથી સમજતા કે પુશીના વરા રાખ્યા હોય તો અડસા ચડસીથી લોકો વધારે વરા કરશે પણ જ ધરના સુખી હશે તેજ. તો તે રૂઢુંજ થશે. લોકો દેવાદાર થઈ વરા કરશે નહીં, તો પરમેશ્વર પાસે આપણે એટલુંજ માંગીએ છીએ કે દેવાદાર થઈ ઠાઈ વરા કરશે નહીં.

પારસી— તમે કહો છો તે મુજબ સ્વતંત્રતા આપવાની નહીં કરીતો પીજે શો ધસાજ?

વાણીઓ- ત્યારેતો એમ પણ કરવું જોઈએ કે હકતો કાહાડીજ નાંખવો ને મરણ પાછળ ફક્ત ત્ર-યોદશાની એકજ ન્યાત ખુશી હોયતો કરવી. દશા, એકાદશા, દ્વાદશા, ત્રયોદશા, તદન કોઈએ જમાડવા નહી. જમાડે તે ૩૫૦) પંચાતમાં દંડ આપે. વળી ત્રીસ વર્ષની અંદરના સ્ત્રી કે પુરૂષના મર્ણ પાછળ તો તેરમાની ન્યાત સુદ્ધાં બંધ કરીદેવી, તે કોઈએપણ જમાડવી નહીં. ને કોઈ જમાડવા ઉભોથાય તો પંચા-તના શેઠે તેની પાસે ૩૧૦૦) એકસો દંડના લેવા. કોઈ ઠહેશેઠ પરગામી કાણે આવ્યા હોય તેને જમાડયા વગર કેમચાલે? તો તેને ખીચડી જમાડવી, એ ઉત્તમ રીત છે. કેમકે તેઓ કંઈ રૂડી વધામણી નથી ખાવા આવ્યા કે કંઈ લગ્ન માહાલવા નથી આવ્યા, તેતો જીવાન માણસના મુઆની મોંઢોકાણમાં આવ્યા છે. તેથી તેને ગળ્યા મોંઢોકા કરાવવાની કંઈ જરૂર નથી, તેને ખીચડીજ ખાવી યોગ્ય છે. મર્ણ પાછળ રૂઢી પ્ર-માણે તથા શાસ્ત્ર પ્રમાણે યથા વિધી કરવી, એજ મોટો ધર્મ છે. હવે લગ્ન વિષે મારો એમ મત છે કે જે વરા કરવા તેના કરનારની ખુશી હોય તોજ કરવાં;

પણ તે આ પ્રમાણે:— કન્યાના આપે ફક્ત લગ્નનેજ દીવશે જોઈએતો નાત જમાડવી, ને વરના આપે બીજા દીવશે વરેઠીની નાત કરીદેવી; ગોરવની રીતભાત લગ્નને બીજા દીવશે પનાવીદેવી; ને નાત વરેઠીની વરના તરફથી થવા દેવી. લગ્નને ત્રીજા દીવશે ફક્ત જનૈયા તથા વેવાઈ ભોજન કરાવવું. પેહેરામણી પદ્મું સમગ્ર વીદા કરવા. ડહેવાનો મતલબ એજ કે એક નાત કન્યાની ને એકજ વરની, ફક્ત એજ નાતો થવી જોઈએ. અડશાંતકની નાત બંધ કરવી, ને ગોરવની બંધ કરવી. અડશાંતકની નાત વર તરફથી કરેતો પછી વરેઠીની નાત બંધ કરવી. મોટામોટા પક્ષા ને બજાજે ત્રણત્રણ નાતો ને વરધોડાનો ખરચ ને માંડવા ખરચ તથા જન લઈજતા લાવતા વરના આપની આંખો બોચીએ આવીજાય છે, સાત આઠેક દીકરા હોય તો ઘર મુકી નાસવું પડે, તેથી વરના આપની એકજ નાત રાખવી ને કન્યાના આપની પણ એકજ નાત રાખવી, તે નાતોપણ તેની ખુશીથી થવી જોઈએ. પંચા તનો વરા કરાવવાના હક બીલકુલ જોઈએ નહીં. વેહેવાઈ પેહેસાઈ જોઈએતો હુમહુમ વગડાવી કંકુ ને કન્યા

આપીને બેસીરહે. એમ કર્યાવગર ગરીબનોતો નીભાવજ નહીં, નહીંતો મારે ચાર દીકરીઓએ તેને શીરીતે પરણાવીશ? અંતે કંઈ નવુજીનું કરવુંપડશે, એવું મને દેખાય છે. તેથી નાતનો શેઠ બંદોબસ્ત ઝટ કરીદે તો સાડ છે. વળી શ્રીમંતની પણ એકજ નાત કરવી; તેપણ કરનારની ખુશી હોયતો. હવે લગ્ન ત્યા અધરણીમાં આગળ કહ્યાં કરતા કાઠને વધારે નાત જમાડવાનો ઉમેદ હોયતો. પરથમ પંચાતવાળાને રૂ. ૧૦) ખુશીના આપે ને પછી ઠરાવ્યા કરતા વધારે વરા કરે. એમ ઠરાવ્યા કરતા દરેક નાતે નાત જમાડનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) દસ પ્રમાણે લેવા. કેમકે જેને નાત જમાડવા મળશે, તેને પંચાતમાં રૂ. ૧૦ આપવા પણ મળશે.

પારસી— એ રીતે કાઠ સુખી ને સખી દીલનો પુરૂષ ધણા ઉમંગના કાસ્યમાં ઠરાવ કરતા વધારે નાત કરવા સાડ દરેક નાતે પંચાતને રૂ. ૧૦) દસ ખુશી દાખલ આપશે તો પછી તે નાણાનું ફંડ મોટું થશે તો તેનું કેમ કરશે?

વાણીઓ— એવા જ નાણા એકઠા થાય તેમાં ન્યાતમાંના કાઠ છેકજ ગરીબ છોકરાઓને ભણવા પાછળ

[૫૨]

ખરચ આપવો. અગર ન્યાતમાના ઢાઘ નિરાશ્રિત સ્ત્રી
 કે પુરૂષ હોય તેને ત્યાં વર્ષદાહાડે ચાર પાંચ માણ અ-
 નાજ અપાવવું, વિગેરે ન્યાતમાના થતા દુઃખને ટાળ-
 વાના સાધનમાં તે પૈસા વાપરવા. શેઠજી હજીતો ધણું
 ઢહેવાનું બાકી છે, ને રાત્ર પડવાઆવી, તેથી થોડામાં
 કહુછું કે હમારી ન્યાતનો કાઈ શેઠ તમને મળેતો તેને
 વરા ઝોછા કરાવવા ઢહેજેજી. વરા ખરચતો કે-દાડા
 નોજ ઝોછા ધયો હતે પણ ન્યાતના શેઠે આજ સુધી
 પંચાત ભેગી કરી સઉને કહ્યું નથી, એજ ભુલ છે.
 બાકી એક વખત મન ઉપર લઘ પાંચ દસ દીવસ એ
 કામ ઉપર મંડયાને મંડયા રહેતો સઉ લોક કહુય
 કરશે કરશે ને કરશેજ. હવે જો શેઠ બદોખસ્ત નહીં
 કરશે તો તેને ગરીબની આંતરડીની હાય લાગ્યા વગર
 રહેશે નહીં.

પારસી- વાઝ મેહેતાજી સાહેબ, આજ મને ત-
 મારી ન્યાતવિષે વાકેફ કર્યો તે તમારો પાડ જવો થયો
 વાણીઓ- એમાંતે પાડ શાનો. સાહેબજી, મે-
 હેરબાની રાખશે.

(એમ સલામ કરી પોતપોતાનેઘેર ગયા.)

શ્રી હરીની વિનંતી.

દોહરો.

- મારે મનતો એકછે, શ્રી હરી કે કહું શેડ;
કર જોડી વિનતી કરૂં, રહી ચરણની દેઠ. ૧
- ગોકળ જઈ જાને કહું, જ્યાં ત્યાં તુ કરનાર;
ન્યાત વરા આછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૨
- તુલસી મનહર મનધરી, કરજો એ ઉપગાર;
ન્યાત વરા આછાકરો, તો સુધરે સંસાર. ૩
- વિકલને વિનવી કહું, કરજો કંઈક વિચાર;
ન્યાત વરા આછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૪
- નારાયણ નારણ રહે, એવું જીરમાં ધાર;
ન્યાત વરા આછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૫
- મનશુષ્પ મનશુષ્પ ક્યમ થશે, દુઃખછે અપરંપાર;
ન્યાત વરા આછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૬
- દામોદર દુઃખ ભાંગ તું, સર્જનના પ્રતિપાળ;
ન્યાત વરા આછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૭
- જો રણછોડ સુણો નહીં, જાને કર પુકાર;
ન્યાત વરા આછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૮

શોભે નરોત્તમ નામતો, કરો ગરીબની વહાર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૯
 હરગોવિંદ મનમાં હરે, કરણના કરનાર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૦
 જયકરણ ડો દેખીએ, શૂરાનો સરદાર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૧
 નાના મનશુષ્ક ક્યમ કરે, નથી વિરામ વગાર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૨
 ભોગીલાલ ડો છે અહીં, રંકતણો આધાર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૩
 ઇશ્વર જે ઉર અહાયતો, ટળે દુઃખનો માર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૪
 જગન જગન કર જન્મીને, તણ જમણનો પ્યાસ;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૫
 કૃષ્ણદાસ હું કહું તને, છોજી ગુણ ભંડાર;
 ન્યાત વરા ઓછા કરો, તો સુધરે સંસાર. ૧૬
 વિકલ શ્રી વિકલ કહે, ભાંગે સર્વે ભૂખ;
 ન્યાત વરા ઓછા કરી, કરો સર્વને સૂખ. ૧૭
 હરગોવંદ હૈં ધરે, શોભે જનની કૂંખ;

[૫૫]

- ન્યાત વરા ઝોછા કરી, કરો સર્વને સૂખ. ૧૮
 ત્રીભોવન ભાંગે ઘડે, વળી વહે નહીં મૂખ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, કરો સર્વને સૂખ. ૧૯
 દુર્લભ છે મન માહરે, સુધરે ક્યમ એ ચાલ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૦
 હરીલાલ હૈડે હરી, તેતો હોય દયાળ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૧
 ભૂષણ ભુષણતો ખરું, ભલો રીતથી ભાળ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૨
 ત્રીકમ કર ત્રેવડ હવે, સર્વ તણાયા જાય;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરો, સર્વેને સુખ થાય. ૨૩
 વેણીલાલ ધરીરહ્યા, દોને કહું કર રહાય;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરો, સર્વેને સુખ થાય. ૨૪
 વલ્લભ વલ્લભ તે મને, જે થાશે કિરપાળ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૫
 મોહનને મળવા ઘણું, મનમાં આવે વ્હાલ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૬
 અમ્રત અમ્રત સહુ કહે, ક્યાં છે અમ્રતલાલ;
 ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૭

[૫૬]

મારે મનતો છે તમે, ધ્યારા માણિકલાલ;
ન્યાત વરા ઝોછા કરી, સંકટ સર્વે ટાળ. ૨૮
“પ્રાણુજીવનને ભાળતું, કર્તા ઈશ્ નામ;”
સંકટ ટળશે ન્યાતનું, તોતો સરશે કામ. ૨૯

સમાપ્ત.

